

Key words: delinquent behavior, teens-delinkventy, the social impact, would convince, example, re-socialization, psychological-pedagogical explosion.

УДК 37.013

Корецька Л.О.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСОБИСТОСТІ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

У статті розглядаються шляхи реалізації виховного впливу на моральні орієнтири особистості на Півдні України II половини ХІХ – початку ХХ століть, оскільки саме ці поведінкові прояви вимагають постійних дій та уваги для формування суспільного ідеалу, у якому буде осмислюватися спільний закон і відповідальність кожної особистості.

Ключові слова: соціальні інституції, пияцтво, товариства тверезості, тютюнопаління, лихослів'я, азартні ігри.

Людство вирішувало соціальні, педагогічні, виховні завдання, підпорядковуючи їх меті перетворення природи і соціального світу, вважаючи, що активне начало його здійснення ґрунтується на особистості. Тому неодноразово піднімалося питання про боротьбу з такою соціальною проблемою, як пияцтво і алкоголізм, лихослів'я, гра в азартні ігри, наркоманія. Державою і суспільством постійно вживалися різні заходи економічного і правового характеру, які мали різну спрямованість, починаючи з обмеження віку вживання алкоголю чи тютюнових виробів, закриття закладів з азартними іграми, закінчуючи створенням товариств тверезості чи здорового способу життя. Проте ця проблема залишається актуальною і для нашого сьогодення. З огляду на це, метою нашої статті є висвітлення шляхів реалізації виховання моральних орієнтирів особистості соціальними інституціями Півдня України II половини ХІХ – початку ХХ століть, оскільки вивчення такого явища, як боротьба держави і суспільства за народну тверезість та моральний спосіб життя дозволить доповнити і збагатити загальну картину змісту соціально-педагогічного виховання у цьому напрямі.

Так, біля витоків тверезницького руху на церковно-шкільному ґрунті стояв великий російський педагог С.А. Рачинський, який уперше чітко сформулював головне правило затвердження тверезого способу життя: “тверезницька робота може бути плідною лише в церковному приході, тому тільки під благодатним впливом церкви можливим є зцілення людської душі від пороків” [4]. Слід зазначити, що, починаючи з 1909 року, вчення про тверезість викладалося у духовних семінаріях, а з 1910 року – у церковно-парафіяльних школах. Педагогічна громадськість країни широко обговорювала проблему навчання тверезості у школі. Випускалися підручники тверезості, авторами деяких були священники. Аналіз різних сторін дореволюційного досвіду проведення ідей тверезості в освіті подається у роботах Т.І. Авдоніної, С.С. Анікіна, А.Л. Афанасєва, Н.А. Грінченко, А.М. Якушева. Особливо докладно антиалкогольне виховання школярів Російської імперії кінця ХІХ – початку ХХ століть розглянуто у роботах Л.К.Фортової. На часі питання моральності та здорового способу життя досліджували О.М. Балакіреєв, О.В. Безпалько, С.Л. Гарницький, І.Д. Зверева, В.П. Кривоногов, А.Н. Маюров, А.Я. Найман, В.М. Оржеховська, О.І. Пилипенко, Т.С. Протько, І.М. Трубавіна, О.І. Холостова, О.О. Яременко. Проте тема виховання моральних орієнтирів особистості залишається актуальною і вимагає подальшого вивчення.

Слід зазначити, як державні, так і недержавні соціальні інституції спільними зусиллями піклувалися про народну освіту і проводили велику роботу щодо його духовного

вдосконалення. Існуюча система освіти була спрямована переважно на формування духовних цінностей особистості та виховання її моральних орієнтирів.

Так, Т.І. Авдоніна зазначає, що з моменту появи горілки в Російській імперії починається моральне розтління народу, тому тверезий спосіб життя стає для людей ціннісною категорією, а тверезість виокремлюється у значущу для людини якість, за яку починається боротьба як з боку простого народу, так і церкви[1].

Тож розглянемо, як соціальні інституції опікувалися вихованням здорового способу життя серед населення, загалом, та молоді, зокрема. Питання морально-релігійного виховання були покладені державою на інститут церкви. Так, на заняттях у церковно-приходських школах, школах грамоти та під час богослужінь священники зобов'язані були читати проповіді проти “лихослів'я” і лайки “матерними словами” серед простого люду. З цією метою виголошувалися поучіння до прихожан проти пияцтва, створювалися Товариства тверезості як у селах, так і в містах.

У 1889 року вийшов Указ “Про можливості з боку духовного відомства заходів щодо сприяння уряду для викорінення у народі пияцтва” [5, с.56]. У “Віснику тверезості” друкувалася Програма уряду щодо правил вживання спиртних напоїв, торгівлі ними, дані про діяльність різних Товариств тверезості як вітчизняних, так і закордонних, статті юридичного, економічного, гігієнічного і медичного характеру щодо наслідків вживання спиртних напоїв.

Завданням “Товариства тверезості” було поширення понять про шкідливість надмірного вживання спиртних напоїв у релігійно-моральному, фізичному і матеріальному відношенні; повідомлення поліції про притягнення до відповідальності тих, хто спричиняє пияцтво, і тих, хто допускає надмірне пияцтво. Товариство могло направляти з дозволу певного начальства на лікування, запрошувати для цього спеціального лікаря. Такі хворі знаходилися під постійним наглядом місцевого лікувального управління [5, с.57].

Завданням губернських попечительств було клопотання перед урядовими органами про заходи, що сприяють зменшенню пияцтва; сприяння установам та приватним товариствам, діяльність яких спрямована на народне протверезіння; здійснення нагляду самостійно і спільно з поліцейськими органами за правилами торгівлі міцними напоями як у приватних закладах, так і в казенних винних крамницях; поширення серед населення здорових понять про шкоду непомірного споживання міцних напоїв; організація для населення заходів, що дають змогу проводити вільний час поза спеціалізованими закладами – в чайних, їдальнях, читальнях при чайних, у бібліотеках; вживання заходів щодо піклування про лікування тих, хто страждав запоєм; організація приватних спеціальних лікарень, амбулаторій; видавництво брошур і листків для поширення в народі переконання про шкоду пияцтва і необхідності звертатися до лікарів і в лікарні, а також для з'ясування значення окремих народних засобів для лікування від пияцтва. Наприклад, у звіті Товариства тверезості м. Новий Буг зазначалося, що через пияцтво велика кількість людей кінчає життя самогубством, на кожних 100 злочинів – 75 через пияцтво, половина душевнохворих у лікарні теж через пияцтво [10, с.692]. Свята у багатьох сім'ях не святкуються без алкогольних напоїв. Люди вважають, чим більше напоїв, тим краще пригостили.

З метою зменшення пияцтва влада і духовне начальство запропонувало створювати товариства, до яких вступали б особи, які співчували проблемам пияцтва і спроможні почати боротьбу з цією проблемою. Необхідно було залучати до товариств тих, хто не знав міри у хмільних напоях, щоб інших утримати від пияцтва власним прикладом. До складу товариства повинні входити як чоловіки, так і жінки, старі й молоді. Вони повинні дати слово в храмі, при всіх людях, що протягом 1 року, наприклад, не будуть дозволяти собі ніякого надмірного вживання спиртних напоїв чи взагалі від них утримуватимуться, а також інших застерігати від пияцтва. Для міцності слова записували до особливої книги тверезості, піддаючи себе у випадку порушення слова штрафу у розмірі 1 крб, на другий раз – 3 крб. Існувало три категорії: 1) утримування від будь-яких хмільних напоїв; 2) лише від горілки з помірним вживанням інших напоїв; 3) суворо помірно вживання хмільних напоїв. Ті, хто

вступав до Товариства, обіцяли не відвідувати трактирів, не лихословити. З часу відкриття товариств у Н.Бузі до їх складу увійшло 6 чоловіків, 8 жінок, віком від 23 до 61 року; 9 чоловік увійшло до товариства назавжди, 5 – на 1 рік [10 с.692].

Проводячи боротьбу з пияцтвом, порушувалися питання про закриття питейних закладів і заборону базарної торгівлі у неділю і святкові дні. У “Спархіальних відомостях” зазначалося, що кожен діяч, який намагається створити товариство, повинен пам’ятати, що він не лише сам повинен працювати, але й вчити працювати інших, щоб завжди були ті, хто зможе продовжити добродійну справу. Створювалися церковноприходські товариства тверезості, у яких під впливом проповідей чи обставин власного життя окремі особистості починали давати церковний обіт тверезості. Утворювалися навіть групи обітників-тверезників [9, с.428]. Товариства склалися із необмеженої кількості членів.

У 1912 році відбувся Всеросійський з’їзд практичних діячів боротьби з пияцтвом. Програма з’їзду передбачала розгляд релігійно-моральних і наукових основ боротьби з пияцтвом. Працювали такі напрями: 1) боротьба з пияцтвом як одне із невідкладних завдань сучасної церкви і громадського життя; організація боротьби з алкоголізмом; товариства, братства, опікунства тверезості; 2) питання шкільного алкоголізму і заходи боротьби із ними; роль школи у боротьбі із народним алкоголізмом; 3) літературно-наукова боротьба з алкоголізмом; наукові розробки питання про алкоголізм; газети, журнали, науково-популярні лекції; бесіди з народом, відвідування музеїв, протиалкогольні виставки [7, с.323].

У травні 1913 року відбулося свято тверезості “Пьянство – есть упражнение в помешательстве”. Під час свята було відслужено молебінь, проведено церковний хід; народні збори, під час яких роздавалися листки проти алкоголізму. У “Херсонських епархіальних відомостях” надруковано вірш, спрямований на розуміння негативного впливу пияцтва на життя особистості: О друг! Трудись, учись, работай – И ты спасешься от врага, И жизнь отдаст тогда с охотой Тебе желанные блага [8, с.353].

Як свідчить практика, алкоголізм легко передається у спадок – у сім’ях, де батьки п’ють, діти більш схильні до ризику алкоголізму. Проблема виховання дітей батьків-п’яниць усвідомлювалася і на початку ХХ століття, тому робилися спроби успішного її вирішення. Дослідник Г.В. Гусев зазначає, що досить цікавою була програма навчання у школі, оскільки до неї входив Закон Божий, російська мова, арифметика, інші предмети, але головна увага все-таки зверталася на викладання тверезості, яке велося у формі простих, доступних для дітей бесід. Крім того, елементи викладання тверезості входили у всі досліджувані предмети. Як втішні факти з життя школи сприймалися не такі вже рідкісні випадки, коли хтось із школярів приводив за руку алкоголіка-батька, і той просив прийняти його в “тверезу сім’ю” [2]. Слід зазначити, що завдяки активній участі благодійних товариств, представників конфесій, шкіл грамоти для дорослих станом на 1915 рік кількість споживання спиртних напоїв дуже швидко почала спадати і складала 0,2 л на особу – така ситуація трималася до 1963 року.

Не лишалося поза увагою питання гри в карти, зокрема наголошувалося на тому, що “...карточна гра набуває пристрасного і запального характеру...і бажання задоволення купуються іноді занадто чуттєвою і дорогою ціною...Мізерні заробітки, які дістаються службовою працею...легко і просто розколикати і знищити грою...потім починаються неприємності і чвари, робляться борги і віднаходяться найвідчайдушні і безрозсудливі для цього засоби, що пеують ...всю службову діяльність” [6, с.264-271].

Чільне місце у виховання моральних орієнтирів посідала боротьба проти лихослів’я, яке принижувало людську гідність особистості. Тому часто виголошувалися проповіді про те, що “...мати – жінка, котра народжує дітей, годує їх своїм молоком і взагалі до певного віку виховує їх [5, с.59] ...Мати – жінка є останньою ланкою у творінні живих істот, які населяють нашу планету...вона може називатися вінцем творіння. Чоловіча половина...має більше тілесних сил, твердості волі, ніж жінка... [5, с.60]. Автор зазначає, що “вищі сили нічого не варті були б, якби їх не пов’язувала любов. Підтримувати цей зв’язок між людьми, тобто любов – і є призначення жінки-матері: для цього їй дається серце, якого не має

чоловік[3, с.100]. Діти до певного віку є школою для матері, де вона виховує своє серце в любові, яка потім відтворюється в оточуючому середовищі... На матері лежить обов'язок покласти в серце дитини віру в Бога, любові до Нього і ближнього, – насіння слухняності, смирення, поваги до старших та інші чесноти, які обумовлюють життя людини як розумно-вільної істоти і як члена людської сім'ї... [3, с. 101]. Мати-дружина несе в собі турботи про домашнє вогнище, навколо якого збирається сім'я, і вона своїм серцем вносить у сім'ю мир, насолоду сімейними радіощами... [3, с.101]. Слово породжує думку, а думка і саму справу. Скверні слова із вуст жінки полегшують шлях до розпусти, до порушення подружньої вірності і ослаблення сімейних уз" [3, с.103].

Звертала увагу на себе проблема жорстокого ставлення до тварин. Так, з метою тлумачення неправильної поведінки з цього питання зазначалося, що "...бити собаку, коня чи вола...це свого роду хула на Всевишнього і Премудрого творця...Але...жорстоке і звіряче ставлення до тварин є школою для огрубіння серця, і що це природно переноситься на сім'ю і взагалі на ближнього...чи далеко від налигача...до самого бранного слова чи затріщини дружині, сину, дочці? Рука тут підіймається мимоволі, за певною звичкою" [3, с.108]. Тому прикладом гуманного ставлення до тварин стало відкриття в Одесі "Притулку для тварин, які відслужили хазяїну".

Також неодноразово зазначалося, що опікунства можуть зробити багато для відволікання від пияцтва, лихослів'я, жорстокості через поширення грамоти, освіти, корисного і результативного читання, сприяти виявленню порушень правил торгівлі вином, встановлених законом для захисту народної моралі, здоров'я та добродійності [12].

Таким чином, суспільно-моральне життя Півдня України II половини XIX – початку XX століть ґрунтувалося на спільній діяльності інституцій держави та церкви у сфері освіти та виховання народу, його духовного вдосконалення. Існуюча система соціальних інституцій була переважно спрямована на формування духовних цінностей особистості, надихаючим і організуючим чинником освіти й виховання особистості будь-якого віку та статусу.

Проте слід зауважити, що стаття не висвітлює всієї сутності проблеми, тому ми вважаємо доречним у подальшому вивчення шляхів реалізації соціальними інституціями профілактичного впливу на виховання моральних орієнтирів особистості на Півдні України II половини XIX – початку XX століть. Безсумнівно, що вивчення та використання досвіду у боротьбі проти лихослів'я, пияцтва, тютюнопаління, азартних ігор є достеменно важливим у наші дні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авдонина Т.И. Формирование трезвенного образа жизни учащихся.
2. Гусев Г.В. Воспитание трезвости средствами системы образования Российской империи в начале XX века // <http://www.caritashouse.ru/materials/>
3. Против обычного среди простонародья сквернословия и жестового обращения с животными и об искоренении этих дурных привычек через посредство народной школы // Херсонские епархиальные ведомости. – №4. – 1890. – С.99-114.
4. Рачинский С.А. О воспитании: для педагогов, родителей и студентов педагогических вузов. М., 2004.
5. Херсонские епархиальные ведомости. – №4. – 1890. – С.55 – 59.
6. Херсонские епархиальные ведомости. – №9. – 1890. – С.264-271.
7. Херсонские епархиальные ведомости. – №17-18. – 1912. – С.323.
8. Херсонские епархиальные ведомости. – №15. – 1913. – С.353.
9. Херсонские епархиальные ведомости. – №22. – 1910. – С.428.
10. Херсонские епархиальные ведомости. – №24. – 1892. – С.692.
11. Церковно-приходские школы как могущественное пособие священникам и религиозным просветителям влиянию на приход// Прибавление к Херсонским епархиальным ведомостям. – Оп.48. – №20. – 1896. – С.509-520
12. Церковно-приходские общества трезвости//Херсонские епархиальные ведомости. – Оп.75. – №23. – 1910. – С.428-430

Корецька Л.А.

**СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ВОСПИТАНИЯ
МОРАЛЬНЫХ ОРИЕНТИРОВ ЛИЧНОСТИ НА ЮГЕ УКРАИНЫ
ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКОВ**

В статье рассматриваются пути реализации профилактического влияния на асоциальное поведение личности на Юге Украины II половины XIX – начала XX веков, поскольку именно эти поведенческие проявления требуют постоянных действий и внимания для формирования общественного идеала, в котором будет осмысление общего закона и ответственности каждой личности.

Ключевые слова: социальные институты, пьянство, общества трезвости, курение, сквернословие, азартные игры.

Koretska L.O.

**SOCIAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR UPBRINGING
OF THE MORAL GUIDANCE OF A PERSONALITY IN THE SOUTH OF UKRAINE
IN THE SECOND HALF OF XIX – THE BEGINNING OF THE XX CENTURIES**

Social and pedagogical conditions for upbringing of the moral guidance of a personality in the South of Ukraine in the second half of the 19th century – the beginning of the 20th century by the social institutions are considered in the article since this very problem required constant actions and concern to form the ideal of a society where common law and responsibility of every person were comprehended.

Key words: social institutions, alcoholism, temperance societies, smoking, evil-speaking, gambling.

УДК 37.013.32

Криницький Є.А.

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО
СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО РОБОТИ З ГРОМАДСЬКИМИ
ОРГАНІЗАЦІЯМИ**

У статті розглядаються поняття “готовність”, “професійна готовність”, структура готовності особистості до професійної діяльності та специфіка професійної діяльності соціального працівника з громадськими організаціями.

Ключові слова: професійна готовність, соціальний працівник, громадська організація

Постановка проблеми: Зміни, що відбуваються у всіх сферах суспільства, зокрема в його соціальній та політичній сферах, значною мірою вплинули на вимоги до випускників вищого навчального закладу. Це насамперед стосується майбутніх соціальних працівників, адже їх безпосередня професійна діяльність активно впливає на процес становлення розвиненого громадянського суспільства, а як наслідок – і розвитку демократії в Україні. З одного боку, саме розвиток громадського суспільства, в першу чергу, пов'язаний із розвитком суспільних інституцій – громадські організації та об'єднання. У свою чергу громадські організації мають потребу в кадровому забезпеченні своєї діяльності, зокрема з боку соціальних працівників. З іншого боку, ефективність професійної підготовки соціальних працівників нової формації залежить, передусім, від системи роботи вищих навчальних закладів, змісту освіти та професійної підготовки. Саме тому на перший план у системі вузівської освіти майбутніх соціальних працівників сьогодні висуваються вимоги, пов'язані не тільки з їхньою загальною теоретичною, дидактико-методичною підготовкою, а перш за все, з розвитком їхньої особистісної зрілості, готовності до роботи з громадськими молодіжними організаціями, одним з проявів якої є здібність та прагнення до розробки